

ถอดบทเรียน อปท.ต้นแบบจัดการน้ำตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง (ธนาคารน้ำใต้ดิน)

องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำร้อน
อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร

คำนำ

“น้ำมีชีวิต” คือพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) น้ำมีชีวิต มีน้ำที่ไหนมีคนที่นั่น น้ำก็หมดเป็นเหมือนกันถ้ามีแต่ใช้ อย่างเดียวไม่หามาเพิ่มมาเติม “ธนาคารน้ำใต้ดิน” คือการนำน้ำไปฝากไว้ใต้ดิน เมื่อต้องการนำมาใช้ก็ทำการเบิกทำการถอนมาใช้ คือช่วงหน้าแล้งก็ต้องทำการนำน้ำใต้ดินที่ฝากไว้กับธนาคารน้ำใต้ดินมาใช้นั่นเอง น้ำบาดาลมีอยู่ทั่วโลก ขุดเจาะมาใช้กันจำนวนมากจนเกิดภัยแล้งขึ้นมาเพราะไม่มีการเติมน้ำหรือเก็บน้ำไว้ในใต้ดินมีแต่ใช้แต่ไม่มีการเพิ่มการเติมก็ต้องหมดไปเป็นธรรมดา ตามทฤษฎีหรือการวิจัยของหน่วยงานที่ทำโครงการธนาคารน้ำ ก็จะกล่าวเป็นทางการว่าการเหี่ยยน้ำมาใช้โดยอาศัยหลักการหมุนของโลก คือน้ำจาก ทิศตะวันตกเมื่อแกนโลกหมุนน้ำก็จะไหลมาสู่ทิศตะวันออกทิศเหนือประมาณนั้น บ้านน้อยก็คิดภาษาบ้านๆว่าถ้าเราขุดหลุมให้อยู่ในชั้นหิน แล้วดักทางน้ำไว้ตุนน้ำที่มันไหลมาหรือฝนตกลงมา แทนที่น้ำจะไหลผ่านดินแล้วซึมลงไปเฉยๆแต่กลายเป็นว่าน้ำมาอยู่ในธนาคารน้ำใต้ดินหรือในหลุมกักน้ำที่เราขุดดักไว้ น้ำที่อยู่ใต้ดินที่ดันขึ้นมาบวกกับน้ำที่เพิ่มลงไปก็จะกลายเป็นมวลน้ำเดียวกันน้ำที่เพิ่มลงไปก็ดันน้ำที่อยู่ใต้ดินเป็นการเพิ่มปริมาณน้ำที่มีอยู่ใต้ดินให้เพิ่มมากขึ้น ทีนี้เมื่อถึงหน้าแล้งไม่มีน้ำใช้เราก็สามารถนำน้ำที่เราฝากไว้ขึ้นมาใช้ ถ้ามีท่อน้ำบาดาลที่ขุดไว้ใช้อยู่ก่อนแล้วจะสังเกตได้ว่าน้ำในบ่อบาดาลจะมีน้ำใช้ตลอดปี

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

เรื่อง

- ข้อมูลทั่วไป
- ที่มาและสภาพปัญหาพื้นที่
- ขั้นตอน วิธีดำเนินการ และฐานการเรียนรู้
- สรุปผลการดำเนินงาน
- ความคาดหวัง
- ภาคผนวก

หน้า

- ๑ - ๔
- ๕ - ๘
- ๙ - ๑๗
- ๑๘
- ๑๙

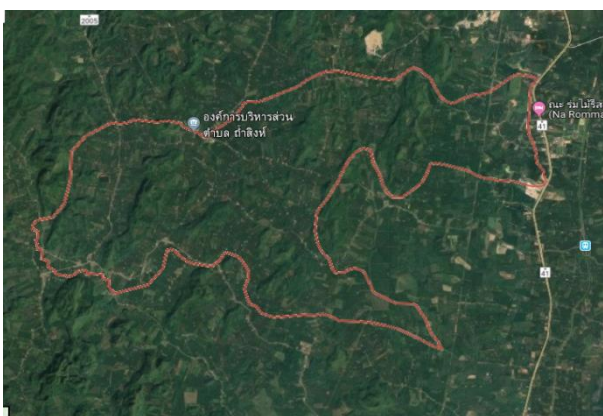
๔. ข้อมูลทั่วไป

ตำบลถ้ำสิงห์เป็นตำบลที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ๘๕ - ๑๒๐ เมตร มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๗๐๑.๙ มิลลิเมตร ต่อปี อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองชุมพร ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองชุมพร ๒๔ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดชุมพร ๓๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๓๕.๙๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๒๒,๔๗๓.๕ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีทั้งหมด ๖ หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ทุเรียน กาแฟ กล้วยหอมทอง ปาล์มน้ำมัน สละ มีประชากรทั้งหมด ๓,๔๓๖ คน แบ่งเป็น ชาย ๑,๖๘๑ คน หญิง ๑,๗๕๕ คน (ที่มาสำนักบริหารการทะเบียนอำเภอเมืองชุมพร กรมการปกครอง วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑) ด้านการท่องเที่ยวมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้แก่ การผลิตกาแฟโรบัสต้าแบบครบวงจร การแปรรูปกล้วยหอมทองส่งออกประเทศญี่ปุ่น สวนสละลุงวิรัช กำเนิดโชน สวนเกษตรอินทรีย์ และสวนทุเรียนคุณภาพเพื่อการส่งออก ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งศึกษาดูงานของหน่วยงานและนักท่องเที่ยวทั่วไป

ตำบลถ้ำสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพรเป็นตำบลที่มีศักยภาพการพัฒนารอบด้านมีกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็งและเป็นศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่

๑. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแฟบ้านถ้ำสิงห์ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์
๒. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำสวนกล้วยตำบลถ้ำสิงห์
๓. กลุ่มเกษตรกรทำสวนตำบลถ้ำสิงห์
๔. กลุ่มเกษตรอินทรีย์

แผนที่ตำบลถ้ำสิงห์

กลุ่มอาชีพของตำบลถ้ำสิงห์

☛ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแฟบ้านถ้ำสิงห์ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

☛ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำสวนกล้วยตำบลถ้ำสิงห์ หมู่ที่ ๓ ตำบลถ้ำสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

☛ สวนสละลุงวิรัช กำเนิดโทน หมู่ที่ ๓ ตำบลถ้ำสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

☛ สวนเกษตรอินทรีย์นายสุรินทร์ อินทร์วัฒนา และนายนรินทร์ เกตุพิมล

สถานที่และหน่วยงานที่สำคัญในตำบลถ้ำสิงห์

☛ โรงเรียนชุมชนบ้านถ้ำสิงห์

☛ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลถ้ำสิงห์

☛ วัดถ้ำสิงห์

☛ วัดนักบุญยอแซฟ

๕. ที่มาและสภาพปัญหาพื้นที่

ตำบลถ้ำสิงห์มีลักษณะเป็นที่ราบเชิงภูเขาหินปูน สภาพดินเป็นดินเหนียวร่วนสีแดงมีลำห้วยและหนองที่เกิดจากน้ำซึมเมื่อถึงช่วงฤดูแล้งน้ำก็จะแห้งขอดในฤดูฝนก็จะเป็นที่ระบายน้ำของพื้นที่ลุ่มสู่ด้านล่างของตำบลหากมีปริมาณน้ำฝนมากก็จะระบายไม่ทันเกิดภาวะน้ำท่วมขังก่อให้เกิดความเสียหายกับเกษตรกรที่ทำสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน กาแฟ กล้วยหอมทอง ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

สภาพพื้นที่ช่วงฤดูฝน

สภาพน้ำท่วมขังบ้านเรือนของราษฎรได้รับความเสียหาย

สภาพน้ำท่วมขังพืชผลทางการเกษตรของราษฎรได้รับความเสียหาย

สภาพน้ำกัดเซาะถนนจนได้รับความเสียหาย

สภาพพื้นที่ช่วงฤดูแล้ง

สระน้ำบ้านหนองตำเสา หมู่ที่ ๖ ตำบลถ้ำสิงห์

สระน้ำบ้านถ้ำสิงห์ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์

สรุปปัญหา

จะเห็นว่าตำบลถ้ำสิงห์ อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร เป็นพื้นที่หนึ่งที่ประสบกับปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำโดยขาดแคลนน้ำในฤดูร้อนเกิดภัยแล้งจากภาวะฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน ส่วนในฤดูฝนมีน้ำผุดเกิดน้ำท่วมซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชน การบริหารจัดการน้ำจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับประชาชนในพื้นที่ ประกอบกับรัฐบาลกำหนดยุทธศาสตร์น้ำเพื่อการอุปโภคเป็นภารกิจหลักของรัฐบาล โดยกำหนดให้ประเทศไทยต้องมีน้ำกินน้ำใช้ที่สะอาดทุกหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์ จึงได้มีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนดังกล่าวตามอำนาจหน้าที่ภายใต้หลักธรรมาภิบาลเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยนำความรู้เรื่องการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินมาส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้าใจในแนวทางการบริหารจัดการน้ำแบบสมดุล และสร้างศูนย์การเรียนรู้ระบบธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิดขึ้นเพื่อให้ประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นได้มาเรียนรู้และนำไปปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของพื้นที่ของตนเอง และประชาชนในพื้นที่บ้านถ้ำสิงห์ได้นำน้ำมาใช้ในการอุปโภคและทำการเกษตร ทั้งยังส่งเสริมการประกอบอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้ โดยปัจจุบันตำบลถ้ำสิงห์มีแหล่งเรียนรู้ธนาคารน้ำใต้ดิน จำนวน ๗ จุด คือ

๑. องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์
๒. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแพบ้านถ้ำสิงห์ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์
๓. ริมถนนสายถ้ำสิงห์ – ชุนกระทิง หมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์
๔. บ้านนายนิรุต โสมเขาใหญ่ หมู่ที่ ๒ ตำบลถ้ำสิงห์
๕. บ้านจ.ส.อ.โกวิท วงศ์วรชาติ หมู่ที่ ๒ ตำบลถ้ำสิงห์
๖. ริมถนนซอยผวนอุบลัมภ์ ๗ หมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์
๗. บ้านนายโกศิณ เกิดศรี หมู่ที่ ๖ ตำบลถ้ำสิงห์

๖. ขั้นตอนวิธีดำเนินการ และฐานการเรียนรู้

องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีศักยภาพและความพร้อมในการดำเนินการ “ธนาคารน้ำใต้ดิน” เป็น อบต.ต้นแบบจัดการน้ำตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งภายหลังจากเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์ได้นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตำบลถ้ำสิงห์ ดังนี้

๑. จัดเตรียมพื้นที่สาธิต

ได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ที่ประสบปัญหาน้ำท่วมขังบ่อยครั้งและมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยผ่านการกระบวนการประชาคมหมู่บ้านและได้คัดเลือกพื้นที่ตามลำดับความสำคัญดังนี้

- บริเวณที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์

- บริเวณวิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแพบ้านถ้ำสิงห์

- บริเวณริมถนนสายถ้ำสิงห์- ชุนกระทิง หมู่ที่ ๑ ตำบลถ้ำสิงห์

- บริเวณริมถนนซอยผวนอุปลัมภ์ ๗ หมู่ที่ ๑

๒. อบรมให้ความรู้

เมื่อเลือกพื้นที่ดำเนินการได้แล้วจึงมีการจัดประชุมถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดทำ ธนาคารน้ำใต้ดิน ให้กับชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจของการเก็บน้ำฝนลงสู่ใต้ดิน

หลังจากที่วิสาหกิจกลุ่มกาแพบ้านถ้ำสิงห์ ได้ดำเนินการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินบริเวณหน้ากลุ่มเพื่อเป็น ตัวอย่างและต้นแบบทำให้ชาวบ้านเห็นว่ามีความเป็นไปได้ในเรื่องของการจัดการน้ำลงสู่ใต้ดิน อบต.ถ้ำสิงห์ จึงได้ จัดเวทีชาวบ้านเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องการบริหารจัดการน้ำตามระบบธนาคารน้ำใต้ดินให้รับทราบถึง ผลประโยชน์ที่จะได้รับและนำกลับไปจัดทำที่แปลงเกษตรของตนเอง

๓. ลงมือปฏิบัติจริง

เนื่องจากพื้นที่ของตำบลถ้ำสิงห์มีความลาดเทไม่สามารถที่จะเก็บน้ำเอาไว้ได้เมื่อชาวบ้านได้เข้ามา อบรมแล้วก็นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้เพื่อให้เหมาะกับบริบทของพื้นที่ตนเอง เช่น พื้นที่บริเวณลาดเทภายในสวน และชายคาบ้านเรือน

- บริเวณบ้านนายนิรุต โสมเขาใหญ่ หมู่ที่ ๒

- บริเวณบ้านนายโกคณ เกิดศรี หมู่ที่ ๖

- บริเวณสวนของ จ.ส.อ.โกวิท วงศ์วรชาติ หมู่ที่ ๒

วิธีดำเนินการ

วิธีดำเนินการ

๑. ขุดบ่อกว้าง ๑ เมตร ยาว ๒๐ เมตร ลึก ๒ เมตร (เหมาะสำหรับการบริหารจัดการน้ำในครัวเรือน)

๒. นำวัสดุหยาบ ได้แก่ หินคละขนาด ๑๕ - ๓๐ เซนติเมตร (เศษวัสดุต้องไม่ปนเปื้อนสารเคมี) เทลงไปสูงประมาณ ๑.๘ เมตร และควรมีที่ระบายอากาศ ขนาดตามความเหมาะสมเพื่อช่วยในการระบายอากาศในท่อและช่วยให้น้ำที่ไหลลงบ่อมีการกระจายตัวได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

๓. ขอบบ่อที่เหลือนำฝาดตาข่ายมุ้ง หรือผ้าสแลนปูทับด้านบนเพื่อกรองสิ่งสกปรก

๔. นำหินขนาด ๓/๔ ใส้ให้เสมอปากบ่อเพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งปนเปื้อนที่ไหลมากับน้ำ เช่น ขยะ ไขมัน หรือสิ่งสกปรก ที่มากับน้ำลงไปใบบ่อและง่ายต่อการดูแลรักษา

๕. ผลสำเร็จในการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน สังเกตได้โดยเวลามีฝนตกพบได้น้ำระบายลงบริเวณที่ดำเนินการก่อสร้างธนาคารน้ำ ใต้ดินได้ดีและรวดเร็ว ไม่มีน้ำท่วมขัง

ฐานการเรียนรู้

องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์ ได้บูรณาการร่วมกับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแฟบ้านถ้ำสิงห์ โดยใช้พื้นที่บริเวณวิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแฟบ้านถ้ำสิงห์ เป็นฐานเรียนรู้การจัดการน้ำตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ธนาคารน้ำใต้ดิน) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำปรัชญาของเศรษฐกิจพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีการบริหารจัดการน้ำเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้ให้กับประชาชนและเป็นการพัฒนาระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พื้นที่เป้าหมาย (องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์) เป็นศูนย์เรียนรู้

องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์ ได้มีโอกาสต้อนรับรองผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร เจ้าหน้าที่จากสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดชุมพร ผู้บริหารท้องถิ่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการกองช่าง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งจังหวัดชุมพรเพื่อนำเสนอการจัดการน้ำตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ธนาคารน้ำใต้ดิน) ที่ได้ดำเนินการในพื้นที่จริงเป็นรูปธรรมและพร้อมจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจและต้องการศึกษาข้อมูลจากสถานที่จริง

วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑ องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์ นำเสนอขั้นตอนการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน ณ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแฟบ้านถ้ำสิงห์ ให้กับ อปท.ต่าง ๆ ของจังหวัดชุมพร

ต้อนรับคณะจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสุรินทร์

เป็นศูนย์การเรียนรู้ธนาคารน้ำใต้ดินให้กับ อปท.ต่าง ๆ

บรรยายให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ธนาคารน้ำใต้ดิน) ให้กับ คณะจากเทศบาลเมืองดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ต้อนรับคณะจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังวน จังหวัดตรัง

๗. สรุปผลการดำเนินงาน

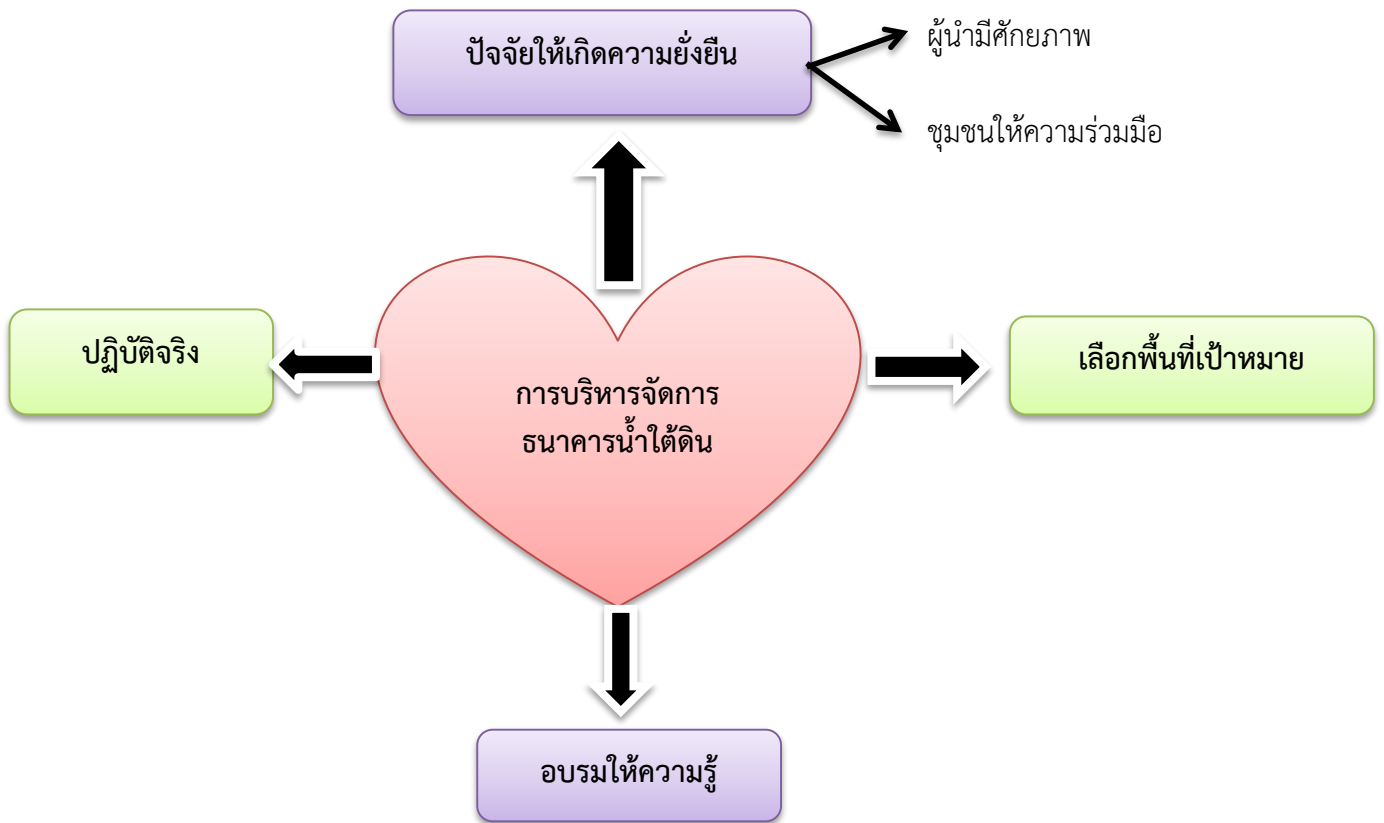
จากการดำเนินการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินในพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์ พบว่าเมื่อเกิดฝนตกหนักน้ำจะไหลซึมลงใต้ดินได้ดีขึ้น ไม่มีน้ำท่วมขัง น้ำชะลอการไหลทำให้ไม่กัดเซาะผิวถนนและพบว่าปริมาณน้ำในบ่อบาดาลไม่เกิดปัญหาแห้งขอด จากความสำเร็จดังกล่าวได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐและเอกชนเข้ามาศึกษาดูงานเรื่องธนาคารน้ำใต้ดินที่ อบต.ถ้ำสิงห์เป็นจำนวนมาก ซึ่ง อบต.ถ้ำสิงห์ ได้จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่และตำบลใกล้เคียงได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาเรียนรู้ถึงประโยชน์ของการบริหารจัดการน้ำตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และประชาชนในตำบลถ้ำสิงห์ได้เล็งเห็นความสำคัญและดำเนินการก่อสร้างธนาคารน้ำใต้ดินในพื้นที่บ้านเรือนและสวนเกษตรของตนเอง ซึ่ง อบต.ถ้ำสิงห์ได้มีการต่อยอดการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินให้มากขึ้น โดยได้จัดทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมส่งเสริมการเกษตรท้องถิ่นหลายโครงการด้วยกัน ได้แก่

๑. โครงการก่อสร้างระบบธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด ถนนสายหนองตำเสา ซอย ๖ หมู่ที่ ๖
๒. โครงการก่อสร้างระบบธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด ถนนสายผวนอุปถัมภ์ ๓ หมู่ที่ ๑
๓. โครงการก่อสร้างระบบธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด ถนนสายถ้ำสิงห์ - ชุนกระทิง หมู่ที่ ๑
๔. โครงการก่อสร้างระบบธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด ถนนสายถ้ำสิงห์-ควนจำปา หมู่ที่ ๓
๕. โครงการก่อสร้างระบบธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด ถนนสายถ้ำสิงห์-ทุ่งคา หมู่ที่ ๓

ความคาดหวัง

องค์การบริหารส่วนตำบลถ้าสิงห์ มีความคาดหวังว่าในอนาคตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ จะได้นำผลสัมฤทธิ์ของการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพพื้นที่ของตนเอง และจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน เช่น การแปลงคูน้ำของถนนให้เป็นธนาคารเก็บน้ำทุกเส้นทาง เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและปัญหาน้ำท่วมอย่างยั่งยืนต่อไป

น้ำฝนที่ตกจากพากฟ้าลงสู่ดินหากไม่รู้วิธีการจัดการก็จะกลายเป็นน้ำทิ้ง น้ำท่วม ก่อให้เกิดความเสียหายต่าง ๆ นานา หากมีการบริหารจัดการที่ดีน้ำก็จะยังอยู่ในพื้นที่เป็นน้ำดีที่สามารถมาหล่อเลี้ยงชีวิตคน สัตว์และพืชได้ ธนาคารน้ำใต้ดินจึงเป็นศาสตร์ที่ต้องขยายต่อไป ตามรูปแบบต่าง ๆ ที่พึงจะกระทำได้ที่เรียกว่า “น้ำคือชีวิต”

ภาคผนวก